

MEDITACIJA OB SEVERJEVI SMRTI

Kar pišemo o Stanetu Severju danes, pišemo samo še za sebe. Namesto da bi peli pietetne hvalnice njegovemu delu, s čimer bi lahko le zmanjševali njegovo resnično ceno, poskušajmo premisliti zadnje dejanje Severjeve življenjske drame, v kateri smo sodelovali tudi mi: kot protiigravci ali kot radovedni gledalci, nesposobni ločiti burko od tragedije. Prav to zadnje dejanje - se zdi - edino meče senco na Severjevo življenjsko pot, osvetljeno vse do pred konec z bleščečimi reflektorji, s slavo. kakršne najbrž ni bil deležen pred njim še noben slovenski igralec.

"Bil je velik igravec. Res škoda, da se je na koncu zapletel v te homatije", je rekel prijatelj, ko je odložil časopis s poročilom o Severjevem pogrebu. Iz zadnjega stavka je bilo čutiti vprašanje, kako je mogoče, da se je tak umeznik, taka osebnost, kot je bil Sever, podal v takšno otročjo avanturo, v spor, za katerega je bilo že vnaprej jasno, da bo v njem potegnil kratko. Severjevi prijatelji - očitno so bili prijatelji, saj so ga naslavljali s Stane - so mu zaman skušali dopovedati, da se je prenačil. Sever je trmasto vztrajal pri svojem in šel do konca. Tedaj so ostali na Slovenskem gotovo le še redki, ki so mu dali prav. Navsezadnje: tudi če se mu je morda zgodila kaka krivica, komu se pa še ni! Če bi bil kak zaletav mladostnik, bi mu njegovo početje še nekako oprostili, a da se spusti v kaj takega zrel človek!... Zreli ljudje se namreč na Slovenskem ne upirajo, dozorevajo pa Slovenci zadnje čase zelo zgodaj, še prej, kot jim pošteno požene puh. Pristajanje na danost, ki je danes pri nas javno razglašeno kot edino sprejemljiva maksima, je bilo pravzaprav že od nekdaj naša norma, le da je zdaj postala filozofsko utemeljen evangelijski. Edina izjema je bila NOB, toda to je bil množičen punt, ne pa upor posameznika. Taki upori so bili v naši preteklosti redki in nikoli niso bili deležni podpore množice. Stane Sever je prekršil to normo. pri čemer ni niti toliko važno, kaj je govoril in pisal, glavno je to, da se je uprl. Upor zoper Boga je prvi greh, ki ga omenja Biblija, greh, porojen iz ošabnosti in zato zanj ni odpuščanja, pa če se upre sam nadangel (oziroma prvak gledališča). Kazen zanj je izgon iz raja (oziroma iz SNG). Sever se je zastonj zanašal na svojo popularnost. Množica mu je ploskala na odru, kjer ji je služil, ni pa ga mogla podpreti, ko je prekršil njeno temeljno normo in izbral pot, ki bi

jo odobraval, če bi šlo za dogajanje na odru (kjer bi se z njim lahko enačila), ne pa za resnično življenje, v katerem se ji je njegovo početje kazalo kot umetniška muhavost in čudaštvo.

Stane Sever pa najbrž tudi sam ni do konca doumel, zoper kaj se je uprl, ko se je "zapletel v mučen boj z nepremagljivo in neranljivo sovražnico", kot je zapisal Josip Vidmar (Delo, 22. X. 1970). "Močan premik stvari okusa" in "kulturna politika, kakršno vodi naša družba, ki svojo brezbriznost do kulture prikriva s poudarjanjem samoupravnosti" sta bili le dve od devetih glav nepremagljive hidre, ne pa bistvo njene moči, kot misli Vidmar in je prejkone mislil tudi Sever, ko se je odločil za boj z njo. Uprl se je zoper zlo, ki ga je videl, in nas klical na pomoč, ne da bi doumel, da to zlo ne more živeti iz nič, ampak lahko črpa svoj življenjski sok samo iz nas. Tako je šel v boj za pravo umetnost, prepričan, da so meje med njo in šarlatanstvom, mi pa vemo, da teh meja ni (kolikor jih ne zmoremo postaviti sami). Boril se je za obstoj narodnega gledališča, mi pa oznanjamo narodu skorajšnji konec. Zgrožen se je umaknil iz ozračja umazanih intrig in se z moralno gesto skušal boriti zoper nemoralo, mi pa vemo, da v svetu vlada moč in ne morala. Severjev pogled na svet je izhajal iz humanističnih vrednot, iz prepričanja, da je mogoče razlikovati dobro od slabega, mi pa vemo, da na svetu ni niti dobrega niti slabega, Sever je še veroval, mi ne verujemo več, čeprav si nekateri to dopovedujemo. Človek s praznim nebom nad seboj se giblje po vesolju na razmajanem splavu, brez kakršnekoli trdne opore, po nesmiselni krožni poti, in če si skuša pomagati z veslom, poseže v nič. Ničesar ni oprijemljivega, vse je relativno, vse je in istočasno ni ... Racionalizacija nas lahko pelje samo v nič in ta proces se na Slovenskem in v svetu bolj ali manj pogumno ter bolj ali manj dosledno tudi dogaja: v podobi ciničnega uničevanja "starih" vrednot, ki niso bile temelj bivanju in ravnanju ene ali dveh zadnjih generacij, temveč so tisočletna dediščina, porojena iz človekovega hotenja po ohranitvi, sad vitalnosti tisoč in tisoč generacij. Človekova življenjska moč je edina, ki se lahko upira niču in ustvarja vrednote. To je stara resnica in zato tisto, kar se na Slovenskem kaže kot nova "filozofija", ni izraz duhovne premoči, ampak življenjske nemoči, pa je razumljivo, da zato ni sposobno nikakršnega ustvarjalnega akta, nikakršne akcije, razen akcije, pogojene v niču. Zdi se pa, da je to simptom, ki govori o upadanju vitalnosti nas vseh, vsega človeštva, da je morda celo znanivec njegove neozdravljive bolezni, saj se ni pojavil nenadoma in šele danes, ampak že vsaj pred dvema stoletjema. V današnjem času je le postal vidnejši, če ne že prevladujoč.

Stane Sever, katerega veliko življenjsko moč potrjujejo njegove igravske stvaritve, se je tej bolezni, ki se mu je kazala v podobi vsesplošne ignorance, moral upreti. Šel je v boj "brez upa zmage" in prav to, da je v njem vztrajal do konca, da ni šel po Črtomirovi sledi, je bilo tako neslovensko, da mu tega celo po smrti nismo sposobni čisto odpustiti. Sever se ni zlomil, samo omagal je. Ko je v naši "metropoli" naletel na gluha ušesa, se je sklenil odpraviti na deželo, med ljudi, ki še niso okuženi s "tujo učenostjo". Njegova smrt sredi dela spominja na Moliérovo in pomeni netragičen konec življenju do kraja zvestega človeka.

